

Csoportmunkák a negyedik osztály olvasásóráin

A csoportmunka alkalmazásának lehetősége ma már az alsó tagozati oktató-nevelő munkában is elfogadott. A téma elvi és gyakorlati kérdéseivel hazánkban dr. Buzás László foglalkozik legintenzívebben, példáit azonban a felső tagozat és a gimnázium megfelelő tantervi anyagából idézi. Módszertani közleményekben, folyóiratokban elvéve jelennek meg írások, amelyek az alsó tagozat osztályaiban megvalósítható foglalkozásokról szólnak. Számuk kevés, s csak kiragadott példákon keresztül illusztrálják a csoportmunka alkalmazásának lehetőségeit.*

Saját gyakorlatunkban is felmerül a csoportmunka alkalmazásának szükségessége. Tantárgyak bizonyos anyagrészeit nem is lehetne más szervezési formában alaposan, kellő tapasztalatgyűjtéssel feldolgozni. Ilyen anyagrészek környezetismeretben a növényi életfeltételeket bemutató kísérletsorozat, a talajféleségek vizsgálata, a térképen történő tájékozódás gyakorlása stb. Számtanórákon a különféle mértékekkel végzett becslések, mérések legcélravezetőbb szervezési formája a csoportmunka. Testnevelési órákon a kisebb csoportokban végzett foglalkoztatás eredményei – különösen nevelési szempontból – széles körben ismertek. Hasznos tapasztalatai vannak a csoportos formában, brigádokban szervezett egyéni munkák eredményeinek a gyakorlati foglalkozások óráján.

Az említett tantárgyak anyagrészleteinek feldolgozása minden esetben konkrét vizsgálódással, tevékenységgel kapcsolatos. Ezért lehet a feldolgozást – az életkori, pszichikai tulajdonságok figyelembevételével – könnyebben rábízni tanulói csoportokra. Nehezebb a szervezés, a csoportban folyó munka is bonyolultabbá válik, ha elvontabb anyagot – pl. szövegrészletet, olvasmányt – kell a tanulóknak feldolgozniuk. A gondolatok szempontok szerinti kiemelése, csoportosítása, megfogalmazása, a közös munka közben felmerülő kérdések megvitatása a gondolkodás fejlettebb műveleteit és viselkedésbeli érettséget kíván a 10 éves gyermekektől. A munka azonban megkezdhető, s kezdetben egyszerűbb feladatok megoldásával sokrétű, kollektív munkával fejleszthető.

Az órák megtervezésekor a következő szempontok érvényesítésére kell törekednünk:

A csoportmunka közbülső helyet foglal el a tanulók frontális és egyéni aktivitása között. (Dr. Buzás László: A csoportmunka.)

Biztosítanunk kell a foglalkoztatási formák egyensúlyát, a csoportmunka szükség szerinti helyét, mennyiségét.

A valóban kollektív csoportmunka minden esetben az osztálymunka része. Az órán dolgozó csoport mindig nyílt közösség, tevékenységével a nagyobb közösség érdekeit szolgálja.

Az olvasásórák csoportfoglalkozásainak megtervezéséhez a tantervmódosítás konkrét feladatokat ajánl megvalósításra:

1–4. osztályban a szöveggel való bánásra meg kell tanítani a tanulókat.

Az olvasási és beszédkésztséget fejlesztő gyakorlatok beiktatásával az olvasás eszközjellegűvé válását ki kell kimunkálnunk.

Ajánlott irodalom feldolgozásával tanulóink aktív részvételét, ismeretszerző képességét kell fejlesztenünk.

* (Fábián Zoltán: A csoportfoglalkozások lehetőségei és főbb formái az általános iskola 1–4. osztályaiban. Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1964.; László Sándor: Vázlatkészítés csoportfoglalkozással. A tanító, 1971. 11. sz.; Majoros Attiláné: Beszédkésztség-fejlesztés olvasásóráin. A tanító, 1973. 11. sz.)

A felkészülés további szempontja: a csoportos feldolgozásra alkalmas témák kiválasztása. Ebben a kérdésben elsődleges követelmény az anyag konkrétsága, megfelelő logikai felépítése, mentessége nagyobb érzelmi hatásoktól. Más anyagot viszont éppen sokrétűsége tesz alkalmassá csoportmunkával történő feldolgozásra.

Módosítja felkészülésünket a didaktikai feladatok figyelembevétele is. Csoportmunkával történhet anyagfeldolgozás, gyakorlás, akár rendszerezés is, ha a kiválasztott anyag alkalmas erre.

A csoportok összetétele anyagtól, didaktikai feladattól függően változhat. Anyagfeldolgozásnál, rendszerezésnél jól összeszokott, különböző képességű gyermekek csoportja végezhet eredményes munkát. Nevelési célkitűzéseinknek is ez a válogatás felel meg. (A gyengébbek, bátortalanok segítése, a közös munka által sikerélmények biztosítása.) Gyakorlás alkalmával a képességek, kialakult készségek szerinti differenciálás a célravezetőbb eljárás. Könnyebb, nehezebb feladatokat hasonló képességű, és előmeneteli tanulókból álló csoportok kapnak.

Az első csoportfoglalkozásokat ajánlatos rövidebb olvasmányok vázlatosabb feldolgozásával kezdeni. Az egyes csoportok csak néhány lényeges kérdésre kereszenek választ, csupán az olvasmány eseményeinek jellemző körülményeit vizsgálják.

Ilyen olvasmány pl. Iskola a pusztán (49. o.).

Az óra többféleképpen indulhat.

Bemutatható Tömörkény István arcképe.

Közölhető születésének, halálának éve, írásainak jellemző témája, alakjai.

Kezdődhet magnóra vett riport meghallgatásával is a munka.

Tanulókkal folytatott beszélgetésben a jelenlegi diákélet jellemzőit tudatosítanánk a hallgatóság előtt.

(A riportter kérdései: – Hogyan jutsz el reggelente az iskolába? – Hogyan zajlik az élet iskolátkban? – Hogyan töltöd el szabad idődet? stb.)

Ezután következhet a csoportmunka feladatlapok segítségével.

FELADATLAP

..... csoport

1. Olvassátok el magatokban az Iskola a pusztán c. olvasmányt!
Aki előbb elkészül az olvasással, türelmesen várja meg a többiekét!
  2. Fogalmazzatok meg és írjátok is le egy mondatban, miről szól az olvasmány!
  3. Jelöljétek meg azokat a részeket, amelyek elképzeltetik veletek a tanyavilágot, a pusztát!
- A három azonos kérdés után 3–3 csoport kaphat más-más megfigyelési szempontot, hogy azonos idő alatt többféle kérdés tisztázódjék a csoportmunka keretében.

a) Mikor jártak a gyerekek iskolába? Miért?

Szöbeli válaszadásra készüljétek fel.

Húzzátok alá azokat a kifejezéseket, szókapcsolatokat, amelyekkel az író sajátos módon fejezi ki gondolatait!

Beszéljétek meg, ti hogyan mondanátok! (... földből kellett akkor tudományt szedni... stb.)

b) Jelöljétek azokat a részeket, amelyekből megtudjátok:

Hogyan tanultak a gyerekek?

Tanuláson kívül mit csináltak még az iskolában?

c) Keressétek ki azokat a részeket, amelyek az időjárásról, a pusztai gyerekek útjáról szólnak! Írjátok le azokat a kifejezéseket, amelyeket nem értettetek meg pontosan!

(Ilyenek lehetnek: avar, tarló, puszta, ugar.)

A csoportok munkájának értékelésével, kiegészítésével záródhat az óra. Így a tanulók a csoportok munkáján keresztül teljes képet kapnak a tanyasi iskolások küzdelmes, megbecsülést kiváltó életéről.

A további csoportmunkák alkalmával már magasabb követelmény elé állíthatjuk a csoportok tagjait. Hosszabb szöveget alaposabb elemzés tárgyává teszünk és bekapcsolhatjuk ajánlott irodalom feldolgozását is.

A „Mióta tudnak az emberek tüzet gyújtani” c. olvasmány elolvasása házi feladat lehet. Az órán a következő feladatlap segítségével dolgozhatnak a tanulócsoporthok:

FELADATLAP

1. Az alábbi kérdések segítségével bontsátok részekre az olvasmányt!
    - a) Hogyan találkozott az ősemler a tűzzel?
    - b) Hogyan lett a tűz az ember segítőjévé?
    - c) Mit tudtatok meg a tűzgyújtás módjáról?
    - d) Mire használja az ember a tüzet?
  2. Az egyes részek tartalmát fogalmazzatok meg 1-1 mondattal! (A kérdések segítenek.) Az utolsó kérdésre szavak felsorolásával feleljétek, s ha tudjátok, egészítsétek ki a szöveggyűjtést ismereteitek, tapasztalataitok alapján!
  3. Keressétek meg a könyvek tárgymutatójában, mely rész foglalkozik a tűzzel! Olvassátok el a megfelelő szövegrészletet, és a vázlatot szóban egészítsétek ki! Beszéljétek meg, ki fog az osztály előtt beszámolni!
- A feldolgozásra ajánlott irodalom:
- Az élet útja a Földön.
A gépek születése. (A Gyermekenciklopédia kötetei)
Pap János: Kis történetek tudósokról, feltalálókrol. (Irinyl Jánosról szóló rész ismertetése.)
- Ha a csoportok nem fejlettek, nem járatosak még az irodalmi anyag közös elemzésében, 1-1 jól olvasó, megfelelő beszédképességgel rendelkező tanuló egyéni felkészüléssel is kiegészítheti az olvasottakat.
- Akad olyan olvasmány is az olvasókönyvben, amelyik eléggé rendszertelenül adja az ismereteket. Ilyen „Az úszó fatörzstől a holdrakétaig” c. olvasmány.
- Csoportmunkával, különböző megfigyelési szempontok adásával különválaszthatók a közlekedés egyes területei, megtörténhet az eszközök nevének összegyűjtése fejlődésük sorrendjében.
- A szervezés ebben az esetben 2-2 azonos feladatlappal dolgozó csoport kialakításával történhet.
- Valamennyi csoport első feladata az olvasmány elolvasása.
- A feladatok differenciálása a következőképpen alakulhat:

I-II. csoport:

1. Húzzátok alá, és írátkok le a fejlődés sorrendjében a szárazföldi közlekedés formáit és eszközeit jelző szavakat!
2. Gondolkozatok azon, miféle feltalálás indította el a közlekedési eszközök készítését? Miért?
Beszéljétek meg a választ, röviden egyik társatok írja is le!
(A kerék alkalmazásának jelentőségét kell felismerniök.)
3. Mire törekedett az ember a szárazföldi közlekedés fejlesztésekor?
Röviden, lehetőleg szavakban írátkok le a választ!

III-IV. csoport:

1. Gyűjtétek össze a fejlődés sorrendjében a vízi közlekedési eszközök nevét! Írátkok is le!
2. A felsorolást egészítsétek ki saját tapasztalataitok alapján!
(Mivel közlekedünk ma a vízen?)
3. Beszéljétek meg és írátkok le röviden, ma mire használjuk a vízi közlekedési eszközöket?

V-VI. csoport:

1. Húzzátok alá, és írátkok le a fejlődés sorrendjében a légi közlekedési eszközök nevét!
2. Adjátok szóban választ arra, hogy milyen megfigyelés adhatta az embernek a repülés gondolatát!
3. Írátkok le, melyek a levegő meghódításának legújabb eredményei!

A két utóbbi olvasmányfeldolgozás nyilvánvalóan különböző célokat szolgál. Az előbbinél – „Mióta tudnak az emberek tüzet gyújtani” – arról akartunk meggyőződni, hogy tanulóink közös munkával hogyan tudnak bánni a szöveggel; a lényeges gondolatok kiemelése, megfogalmazása milyen szinten történik az egyes csoportoknál. A válaszok tartalmának, kifejezőmódjának elemzése, összehasonlítása, értékelése során a tanulókból tudatosul a helyes megoldási mód.

Az utóbbi anyagfeldolgozásnál a csoportmunkák összessége adja a teljes képet a közlekedés fejlődéséről, a fejlesztés indítékairól. A tanulók megfelelő alapot kapnak ahhoz, hogy a következő órákon ajánlott irodalom olvasásával, feldolgozásával bővítsék ismereteiket.

Vannak olyan – egy témakörbe tartozó – olvasmányok, amelyek feldolgozására kár egy teljes órát fordítanunk. Tartalmuk azonban bizonyos szempontból új vonásokkal bővítheti a tanulók más órán szerzett ismereteit.

Ilyen „olvasmánycsokor” a vas feldolgozásával kapcsolatos szövegek egész sora:

Csepel,
A darus,
A gyárban,
Dunaújvárosban.

Valamennyi csoport más anyagot kap, de a feldolgozásban azonos szempont érvényesül: a vas feldolgozásának módja, a vassal dolgozó munkás bemutatása, munkájának értékelése.

Ha több csoportot alakítunk, választhatunk szöveganyagot a „Szülőföldünk, Budapest” c. gyűjteményből, vagy „A gépek születése” c. kötetből a fűjtató szerepének ismertetésénél.

Olvasmányonként, csoportonként a következőképpen alakulhat a munka:

CSEPEL c. olvasmány

Feladatlap

1. Olvassátok el az olvasmányt!
2. Beszéljétek meg, és írjátok le, miből készül a vas!
..... (vasércből),
..... (hulladékvasból).
3. Munkálatok megnevezésével feleljétek:
Hogyan lesz a vasércből, hulladékvasból megmunkálható vas?
..... (olvasztják,
..... csapolják,
..... formálják).
4. Miért nehéz a vasolvasztók munkája?
Néhány szóban írjátok le!

A DARUS c. olvasmány

1. Olvassátok el az olvasmányt!
2. Írjátok le egy mondatban, miről szól az olvasmány!
3. Húzzátok alá azokat a kifejezéseket, amelyek a vasgyártással kapcsolatosak!
4. Miért volt hősi cselekedet Kozma Ferenc tette?
Szóban feleljétek!

A GYÁRBAN c. olvasmány

1. Olvassátok el az olvasmányt!
2. Mi a vasesztergályos munkája?
Mondat aláhúzásával feleljétek.
3. Jelöljétek meg, és olvassátok el újból azt részt, amely arról szól:
Hogyan segíti a gép az ember munkáját?
4. Olvasmányrészlet felolvasásával majd bizonyítsátok:
A gyárban is mindenkinek fontos a munkája.

DUNAÚJVÁROSBAN c. olvasmány

1. Olvassátok el az olvasmányt!
2. Keressétek meg a térképen Dunaújvárost! Állapítsátok meg, milyen irányban fekszik a fővárostól!
3. Jelöljétek meg azt a részt, amely a Vasművet mutatja be!
4. Készüljétek fel szóban az erdősáv,
a kokszoló,
a kohómű szavak magyarázatára!

A csoportok beszámolója alapján valamennyi tanuló az említett olvasmányok lényeges ismeretanyagát beillesztheti meglévő tudásába. Az egyes csoportok más-más olvasmányokról számolnak be, tehát az érdeklődés is biztosított. Házi feladatként – gyakorlás céljából – megcserélhetők az olvasmányok a csoportok között.

A gyakorló órák is sok esetben szervezhetők csoportmunka alkalmazásával. A feladatok olyan mértékben differenciálhatók, ahogy azt a tanulók készség szintje kívánja.

Egy olvasmánnyal kapcsolatban többféle jellegű feladatot is adhatunk.

A „Csepel” c. olvasmány gyakorlására a következő tervet készíthetjük:

1. Gyengébben, pontatlanul olvasók csoportja.
Cél: készségfejlesztés, a pontos olvasás segítése.
Feladat: hosszú, összetett főnevek kiemelése, olvastatása.

Utasítás: Húzzátok alá azokat a hosszú főneveket, amelyek több szó összetételéből alakultak!

A közös kikeresés után olvassátok el magatokban szavanként és mondatban is!

2. Hosszú magánhangzók jelölésében bizonytalanok.

Cél: helyesírási készségfejlesztés.

Feladat: hosszú magánhangzós szavak kiírása, analógiás gyűjtés.

Utasítás: Húzzátok alá és írjátok ki csoportosítva az „it” toldalékos igéket, a hosszú magánhangzóra végződő melléneveket!

Így: készítették perzselő.

Közös munkával folytassátok a gyűjtést!

3. Jól olvasók.

Feladat: jelzős szókapcsolatok kiírása, mondatba foglalása.

Cél: stílusfejlesztés nyelvtani ismeretek felhasználásával.

Utasítás: Keresetek és írjátok ki az olvasmányból jelzős szókapcsolatokat!

Így:

csepei gyártelep

izzó anyag

vasgyűjtő diák

kiváló dolgozó

A gyűjtés után 1–1 szó szerkezetet foglaljatok mondatba!

Az óra utolsó részében a gyengébb olvasókkal történő közvetlen foglalkozással záródhat a munka.

„A technika fejlődése” címmel rendszerezéshez is összehozható az ismeretanyag csoportos foglalkozással.

A három fő területről – közlekedés, földművelés, világítás – 3–3 csoport gyűjti össze az anyagot új szempontok érvényesítésével.

Az új szempontokat a feladatlap kérdései tartalmazzák:

1. Beszéljétek meg, és írjátok le, hogyan változott a fejlődés során az egyes eszközök anyaga!

2. Miféle erőt (energiát) használt fel az ember az eszközök működtetésére?

(Lexikonból kikereshetik az energia szó jelentésének értelmezését.)

3. Miért fejlesztette az ember a különböző eszközöket?

A közös megbeszélés, kiegészítés alapján a következő táblázat alakulhat ki a rendszerezés során:

A technika fejlődése

	Közlekedés	Földművelés	Világítás
Az eszközök anyaga	fa, vas, alumínium, műanyag	fa, vas,	fa, fém, üveg, porcelán, alumínium, műanyag
A működtető energia	emberi erő, állati erő, gőz, benzin, gázolaj, atom,	emberi erő, állati erő, gőz, benzin, gázolaj	fa, növényi olaj, állati zsiradék, gáz, villanyáram
A fejlődés iránya	gyors, kényelmes, biztonságos, tömegközlekedésre alkalmas	emberi erőt kímélő, gazdaságos	könnyen kezelhető, biztonságos, egészségügyi követelményeknek megfelelő

A fent közölt óratervek megvalósítását gyakorlatban is kipróbáltam. A csoportmunkák oktatási és nevelési szempontból egyaránt hoztak eredményeket. A legnagyobb eredményként talán az a tény könyvelhető el, hogy tanulóim szeretnek csoportban dolgozni. A többszöri gyakorlat után alkalmazkodnak egymáshoz, a gyengébb tanulók is sikerhez jutnak a csoporton belül, az egyénieskedő, feltűnni vágyó gyermekek is szívesen dolgoznak közösségükért. A közösen végzett feladatmegoldások a gyermek személyiségének kibontakoztatását és a közös munkák eredményes elvégzését elősegítik.